

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.88

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.3/03>**Ахмедова О. О.**

Національний університет цивільного захисту України

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ КУРОРТІВ І ТУРИЗМУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЇХ ВИРІШЕННІ

У статті з'ясовано, що розвиток курортно-санаторної і туристичної сфери у коротко-строківій перспективі зможуть дати поштовх соціально-економічному зростанню регіонів та поліпшенню їх інвестиційного іміджу; доведено, що за своїми природними ресурсами Полтавщина відноситься до областей, які мають виключно сприятливі умови для організації санаторно-курортного лікування і масового відпочинку людей; наведено статистичні дані щодо кількості курортів та санаторіїв Полтавської області та матеріальна база Полтавської обласної ради по туризму і екскурсіях на 1990 рік, до проголошення незалежності України і зроблено попередній висновок про подальші можливості розвитку туристичної й екскурсійної діяльності у Полтавській області через велику кількість її мальовничих місць відпочинку, історичних пам'ятників, інших визначних місць, здатних привернути увагу туристів країни та зарубіжжя; з'ясовано, що станом на 2021 рік Полтавська область має широку курортно-туристичну інфраструктуру регіону (санаторно-курортні заклади, рекреаційні зони) та розгалужену мережу об'єктів місцевого і національного значення; доведено, що туристична галузь є стратегічним вектором розвитку Полтавської області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку туризму. згідно з Програмою розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021–2025 роки, наведено такі напрямки розвитку: сільських територій, внутрішнього туризму, створення умов для ефективного використання економічного потенціал у культурної спадщини, забезпечення діяльності Комунальна установа «Рекреаційний центр «Криворудський» Полтавської обласної ради; з'ясовано, що відсутність фінансування з державного бюджету, районних, міських, бюджетів сіл, селищ, об'єднаних територіальних громад унеможлиблює швидкий та ефективний розвиток санаторно-курортної та туристичної сфери області; доведено, що туристична індустрія Полтавської області потребує фінансової підтримки з боку держави та залучення прямих іноземних інвестицій для розвитку її інфраструктури та санаторно-курортного господарства.

Ключові слова: курортно-санаторної і туристична сфера, туристські маршрути, рекреаційні ресурси, екскурсійна діяльність, Полтавська область, стратегія, програма розвитку, інвестиції, держава.

Постановка проблеми. Існування і функціонування у державі великої кількості санаторно-курортних закладів різних форм власності та відомчого підпорядкування потребує постійного удосконалення їх діяльності, і ця місія покладена як на державу, так і на органи місцевого самоврядування, що вимагає стратегічного бачення: створення цілісної ефективної системи, спрямованої на розбудову конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби як зовнішнього, так і внутрішнього туриста, та забезпечення на цій основі комплексного розвитку територіальних громад області, їх соціально-економічного зростання за умови раціонального використання та

збереження екологічної рівноваги, історико-культурної спадщини тощо [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На увагу заслуговують наукові напрацювання у сфері розвитку курортно-оздоровчої справи і туризму таких авторів, як: К. Бабов, В. Єжов, О. Торохтін (висвітлено потенціал та специфіку оздоровчих ресурсів здравниць та санаторіїв України з метою забезпечення правильного відбору громадян на санаторно-курортне лікування) [3], Т. Сокол (з'ясовано шляхи оптимізації туризму регіональних громад) [7], В. Карюк (розкрито переваги використання блокчейн-технологій у діяльності сучасних підприємницьких структур туристичної сфери) [10], Г. Уварової (наведено

сучасні тенденції і перспективи розвитку міжнародного туризму, доведено необхідність використання його досвіду для розвитку вітчизняного туризму) [9] та інших дослідників.

Не зважаючи на велику кількість напрацювань у сфері туризму, санаторно-оздоровчої справи, використання порівняльного аналізу стану їх розвитку від перших років незалежності нашої держави до сьогодення потребують уваги науковців у розгляді цього питання.

Метою статті є питання розвитку та функціонування курортно-санаторного господарства та туризму Полтавської області і з'ясування ролі держави у їх вирішенні.

Виклад основного матеріалу. Процес реформ на шляху до євроінтеграції України зумовив актуалізацію розвитку тих галузей економіки, які можуть у короткостроковій перспективі дати поштовх соціально-економічному зростанню регіонів та поліпшенню інвестиційного іміджу країни загалом. Останнім часом у світі почав набирати популярність лікувально-оздоровчий туризм [3]. Актуальність і пріоритетність розвитку сфери туризму та курортів для нашої держави обумовлені: – необхідністю формування здорового способу життя, профілактики захворювань та оздоровлення дітей і дорослих засобами активного туризму та санаторно-курортного лікування; – економічною важливістю цього виду туризму, що сприяє зростанню зайнятості і доходів працюючих громадян, стимулює ділову активність в інших галузях (транспорт, зв'язок, будівництво, торгівля, виробництво продукції сільського господарства та ін.); – об'єктивною необхідністю раціонального використання природних рекреаційних ресурсів, їх збереження та самовідтворення; – потужною соціо-культурною функцією туризму, як засобу виховання патріотизму, формуванню позитивного іміджу країни за кордоном [2, с. 31].

Прийнятий в 2000 р. Закон України «Про курорти» [5] визначив правові, організаційні, економічні та соціальні положення щодо розвитку курортів в Україні з метою повноцінного використання природних лікувальних ресурсів для потреб реабілітації та оздоровлення населення [1, с. 26].

За своїми природними ресурсами Полтавщина відноситься до областей, які мають виключно сприятливі умови для організації санаторно-курортного лікування і масового відпочинку людей. Основу курортних ресурсів області складають мінеральні води, виявлені в Миргородському, Великобагачанському, Новосанжар-

ському, Кременчуцькому, Хорольському, Шишацькому та інших районах. Дослідження лікувальних властивостей миргородської води уродженцем Миргорода, земським лікарем І.А. Зубовським (1843–1933 рр.) показали, що вода миргородського джерела має постійну температуру 21,2 С, відноситься до слабо мінералізованих хлоридно-натрієвих вод (до 3 г/л) і близька по кількості хлористого натрію до мінеральної води відомих курортів Соден, Баден-Баден, Аахен. У 1965 році державна комісія по запасах корисних копалин визначила, що дебіт Миргородського родовища мінеральних вод складають 2127 куб. м за добу, тобто практично невичерпані. Інші мінеральні води використовуються в області переважно як столові [4, с. 260]. Що стосується загального об'єму природного рекреаційного потенціалу Полтавщини, то він складає 14335,4 тис. чол.-доз рекреації в рік. У розрахунку на 1 кв. км території припадало 497,8, а на душу населення – 8,3 чол.-доз. На середину 80-х років ХХ ст. природний рекреаційний потенціал області оцінювався більше, ніж в 1,5 млрд крб.

У 1990 році на території Полтавської області функціонувало 9 санаторіїв, розрахованих на 3,8 тис. місць, у яких покращували своє здоров'я близько 60 тис. чоловік. У таблиці 1 відображено курорти та санаторії Полтавської області на 01.01.1990 року.

У 1990 році в Полтавській області діяли відомчі здравиці, в яких покращували стан здоров'я робітники, службовці і студенти під час чергової відпустки або без відриву від виробництва, – 10 санаторіїв-профілакторіїв, де відпочивало 20 тис. чоловік, у тому числі 3 тисячі матерів з дітьми. Система санаторіїв-профілакторіїв була досить розгалуженою.

Ще у 1990 році йшлося про те, що можливості розвитку туристичної й екскурсійної діяльності у Полтавській області далеко не вичерпані, тому що вона визначається багатьма мальовничими місцями відпочинку, історичних пам'яток, інших визначних місць, здатних привернути увагу туристів країни [4, с. 264]. У 1990 році основу матеріальної бази Полтавської обласної ради по туризму і екскурсіях склали 3 туристські готелі і 5 туристських баз на 3058 місць, в т.ч. постійно діючих – 1408. У таблиці 2 відображено матеріальну базу Полтавської обласної ради по туризму і екскурсіях на 01.01.1990 року.

У 1990 році в області діяло 43 туристських маршрути. Програма перебування туристів на Полтавщині визначалась путівкою. Так, для туристів, що приїжджали в Полтавський туристський комплекс «Турист», організовувалися екскурсії по місту і в музей-заповідник «Поле Полтавської

Курорти та санаторії Полтавської області на 01.01.1990 року

№ п/п	Назва здравниці та місце її знаходження	Контингент	Профіль лікування	Кількість місць в період максимального навантаження
I. Об'єднання «Миргород курорт»				
1.	Санаторій «Миргород»	дорослі	захворювання органів травлення	590
2.	Санаторій «Хорол»	дорослі	захворювання органів травлення	501
3.	Санаторій «Полтава»	дорослі	захворювання органів травлення	1005
4.	Санаторій «Березовий гай»	дорослі, батьки з дітьми	захворювання органів травлення і обміну речовин	600
II. Об'єднання «Полтаваколгоспздравниця»				
1.	Санаторій «Лісові поляни» (с. Терентівка, Полтавського району)	дорослі	серцево-судинні захворювання, неврологія	360
2.	Санаторій «Кочеток» (с. Олефірівка, Миргородського району)	діти	захворювання органів травлення	120
3.	Санаторій «Псьол» (смт Велика Багачка)	дорослі	захворювання органів травлення	200
4.	Дитячий оздоровчий табір санаторного типу «Світанок» (с. Сухорабівка, Решетилівського району)	діти	серцево-судинні захворювання,	120
5.	Санаторій «Сосновий бір» (Зінківського району)	дорослі, батьки з дітьми	серцево-судинні захворювання, захворювання органів травлення	190 60

Джерело: [4, с. 261–262].

Матеріальна база Полтавської обласної ради по туризму і екскурсіях на 01.01.1990 року

№ п/п	Назва закладів	Кількість місць	
		усього	у т.ч. цілорічної діяльності
1.	Полтавський тур комплекс, у т.ч.:	837	581
	- готель «Турист»	431	431
	- турбаза «Зелений гай» с. Копили, Полтавського району	406	150
2.	Туристський готель «Кремень» (м. Кременчук)	411	411
3.	Туристський готель «Україна» (м. Миргород)	380	302
4.	Турбаза «Нові Санжари»	618	64
5.	Турбаза «Бузковий гай» (с. Горбанівка, Полтавського району)	200	50
6.	Турбаза «Сонячна» (с. Липове, Глобинського району)	314	-
7.	Турбаза «Кротенківська» (Полтавський район)	298	-
Разом:		3058	1408

битви», одноденний похід по околицях Полтави і поїздка ні підприємства народних промислів Диканьки і Опішні («До народних умільців»), екскурсія «Літературна Полтава», що знайомили відпочиваючих з життям і творчістю письмен-

ників (М.В. Гоголя, І.П. Котляревського, Панаса Мирного, Л.І. Глібова, В.Г. Короленка), актором М.С. Щепкіним, художником М.А. Ярошенком, легендарною поетесою Марусею Чурай та ін. У 1990 році в області діяло 16 екскурсійних марш-

рутів в межах Полтави та її околиць і 18 екскурсійних маршрутів з виїздом у визначні місця Полтавської, Кіровоградської (на той час), Сумської, Дніпропетровської, Харківської областей. Кожного року в області відкривалися нові туристичні та екскурсійні маршрути, великою популярністю користувався 20-денний маршрут «По річці Псьол на човнах», 16-денний – «По річці Ворсклі на весельних човнах», а також кінно-верхові маршрути – 16-денний по Полтавщині та 18-денний по нижній течії річки Сули та побережжю Кременчуцького моря (водосховища). Вже у ті роки цікавою і перспективною формою відпочинку, яка успішно практикувалась Полтавською обласною радою по туризму та екскурсіях, був сімейний відпочинок туристів у сільській місцевості на кооперативній основі з використанням житлових будинків сільських мешканців [4, с. 262].

Станом на 2021 рік у Полтавській області курортно-туристична інфраструктура регіону включає в себе 12 санаторно-курортних закладів та 9 рекреаційних зон та понад 120 закладів розміщення. У деяких районах області функціонують 74 садиби сільського «зеленого» туризму.

Полтава має широку та розгалужену мережу об'єктів (місцевого і національного значення), які фактично або потенційно привабливі для туристів (історико-культурний потенціал, який відображений у монументах, архітектурних пам'ятках, музеях та меморіалах – 257 пам'яток культурної спадщини місцевого значення і 39 пам'яток культурної спадщини національного значення) [8].

В області налічується 146 музеїв різної форми власності. Наразі відсутній комплексний та конкурентоспроможний туристичний продукт у Полтавському регіоні. Основна причина – неефективне використання туристичного ресурсу території. За даними Укрстату станом на 2021 рік туристичні послуги на території області надають 107 суб'єктів туристичної діяльності, у тому числі, туроператорів – 16, турагентів – 91. Кількість обслужованих туристів, за офіційними статистичними даними, склала 19 032 осіб, з них: туристів, що виїжджали закордон – 17884 осіб, охоплених внутрішнім туризмом – 973 особи. Обсяг наданих туристичних послуг склав 3758,4 тис. грн. За оцінками експертів, ці дані є неточними. На території області зареєстровано близько 219 суб'єктів підприємницької діяльності, юридичних та фізичних осіб, які надають послуги громадського харчування (ресторани, кафе, бари та ін.). З них не більше 30% можна віднести до таких, що мають достатньо високий рівень якості послуг і можуть

бути розглянуті як пріоритетні для обслужовання туристів.

Туристична галузь є стратегічним вектором розвитку Полтавської області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку туризму.

Програма розвитку туризму у Полтавській області на 2021–2025 роки розроблена відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки та проекту Стратегії регіонального розвитку Полтавської області на період до 2027 року, на виконання законів України: «Про місцеве самоврядування в Україні»; «Про місцеві державні адміністрації»; «Про туризм»; «Про курорти»; «Про зовнішньоекономічну діяльність»; «Про інноваційну діяльність»; «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць». А також Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р, та інших нормативно-правових актів, які регулюють туристично-рекреаційну сферу в Україні [8].

Фінансування заходів, передбачених Програмою, здійснюється за рахунок та в межах коштів обласного бюджету та можливостей місцевих бюджетів, із залученням коштів суб'єктів підприємства усіх форм власності, громадських організацій, цільових кредитів банків, міжнародної технічної допомоги, інвестиційних коштів, інших джерел не заборонених чинним законодавством. Проте, як бачимо із таблиці «Бюджет Програми розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021–2025 роки, тис. грн.», фінансування заходів, передбачених Програмою, здійснюється лише за рахунок та в межах коштів обласного бюджету.

Підтримуємо думку науковців, що «саме спіраючись на можливості використання досвіду країн Центральної Європи, серед перспективних напрямків розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні можна виділити приваблення інвестицій у даний ринок, поліпшення державно-приватного партнерства, зведення нових закладів та повне переоснащення старих, вдосконалення та популяризацію системи медичного страхування населення, рекламну діяльність з просування лікувально-оздоровчого продукту та створення санаторно-курортного бренду» [2, с. 34].

У таблиці 3 відображено бюджет Програми розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021–2025 роки.

Туристична Полтавщина з кожним днем набирає оберти щодо подальшого розвитку свого

**Бюджет Програми розвитку туризму і курортів у Полтавській області
на 2021–2025 роки, тис. грн**

Очікувані джерела фінансування	Етапи виконання обласної програми					Усього витрати на фінансування
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.	
Обсяг коштів, усього, у тому числі:	1824,5	1670,0	1661,0	1588,0	1637,0	7 380, 5
державний бюджет	–	–	–	–	–	–
обласний бюджет	1824,5	1670,0	1661,0	1588,0	1637,0	7 380, 5
районні, міські бюджети						
бюджети сіл, селищ, об'єднаних територіальних громад						
Інші джерела	–	–	–	–	–	–

Джерело: [6].

потенціалу у даному напрямку діяльності, що дає можливість в подальшому генерувати значний інтерес як вітчизняних, так і іноземних туристів до туристичних цікавинок регіону. Сьогодні найбільш популярними видами туризму за метою подорожі на Полтавщині є:

- культурно-пізнавальний туризм;
- лікувально-оздоровчий туризм;
- сільський «зелений» туризм;
- подієвий (фестивальний) туризм;
- активний (VELO) туризм;
- шкільний туризм.

Окреме місце у розвитку туристичної галузі займає соціальна складова.

Програми розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021–2025 роки містить такі напрямки:

– розвиток сільських територій (реалізація грантових програм під патронатом Департаменту культури і туризму Полтавської ОДА для підтримки садіб сільського «зеленого» туризму Полтавщини; Продовження реалізації щорічно освітніх проєктів «Школа сільського зеленого туризму на Полтавщині»);

– розвиток внутрішнього туризму (створення нових туристичних маршрутів за напрямками активного (VELO) та промислового туризму, щорічна реалізація проєктів з розвитку гастротуризму регіону, підтримка щорічно соціальних туристичних проєктів, проведення грантових конкурсів для підтримки проєктів з розвитку мікро – та малого підприємництва, проведення щорічно рекламних заходів топ – 5 турмагнітів, створення щорічного каталогу заходів, що асоціюються виключно з Полтавщиною, налагодження міжнародних туристичних потоків з Полтавщиною, щорічне проведення форуму регіонального,

всеукраїнського та міжнародного рівня для представників санаторно-курортних закладів, створення кластеру галузі стоматологічного туризму, а також, об'єднання установ з реабілітації у Полтавській області);

– створення умов для ефективного використання економічного потенціалу у культурній спадщини (створення плану заходів та реалізація напряму шкільного туризму спільно з Департаментом освіти і науки Полтавської облдержадміністрації та його реалізація);

– забезпечення діяльності Комунальна установа «Рекреаційний центр «Криворудський» Полтавської обласної ради (фінансування та утримання).

Департамент культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації щорічно здійснює обґрунтовану комплексну оцінку результатів виконання програми та, за потреби, розробляє пропозиції щодо доцільності продовження тих чи інших заходів, включення додаткових заходів, уточнення показників, обсягів і джерел фінансування, переліку виконавців, строків виконання програми та окремих заходів тощо. Що стосується фінансування, то з Програми розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021–2025 роки бачимо, що єдиним джерелом її фінансування є обласний бюджет. Отже, відсутність фінансування з державного бюджету, районних, міських, бюджетів сіл, селищ, об'єднаних територіальних громад унеможливує швидкий та ефективний розвиток санаторно-курортної та туристичної сфери області, що, у свою чергу, утруднює виконання Програми розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021–2025 роки.

Висновки. На підставі нашого дослідження ми дійшли висновків, що туристична індустрія

Полтавської області потребує на своє подальше формування і розвиток, а несприятливий інвестиційний клімат (занедбаність стану туристичних об'єктів та відсутність сучасних зон відпочинку та об'єктів туристичної інфраструктури в мікрорайонах міста (парки, готелі, ресторани, майданчики культурних подій) потребують на необ-

хідність фінансової підтримки з боку держави та залучення прямих іноземних інвестицій для розвитку її інфраструктури та санаторно-курортного господарства. Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо діяльність громадських об'єднань та розвиток місцевих ініціатив у сфері туристичної індустрії регіонів.

Список літератури:

1. Безверхнюк Т. М., Коєва Х. О., Кисилевська А. Ю. Наукове обґрунтування критеріїв спеціалізації санаторно-курортних закладів України. *Санаторно-курортне лікування та реабілітація: сучасні тенденції розвитку* : матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (Одеса, 30 вересня – 01 жовтня 2021 р.). Одеса, 2021. С. 26–28.
2. Дмитрієва Г. О., Сенча С. А., Гавловський О. Д., Устянська А. О. Лікувально-оздоровчий туризм – проблеми, перспективи. *Санаторно-курортне лікування та реабілітація: сучасні тенденції розвитку* : матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (Одеса, 30 вересня – 01 жовтня 2021 р.). Одеса, 2021. С. 31–34.
3. Курорти та санаторії України: науково-практичний довідник / за ред. К. Д. Бабова, В. В. Єжова, О. М. Торохтіна. К. : Фолігрант, 2009. 432 с.
4. Полтавська область: природа, населення, господарство. *Географічний та історико-економічний нарис* : посібник з краєзнавства. Полтава : Обласне управління по пресі. 1993. 304 с.
5. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. № 2026-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>
6. Програма розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021 – 2025 роки. URL: https://oblradapl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/49_2.pdf
7. Сокол Т. Г. Туризм регіональних громад як стимул розвитку туризму в Україні / Т. Г. Сокол, І. Слюсар. *Регіональний туризм: сучасний стан та шляхи оптимізації* : матеріали І-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 2 квітня 2021 р.) / Університет «КРОК». К. : Університет «КРОК», 2021. С. 114–116. URL: <https://conf.krok.edu.ua/RT/RT/paper/view/476>
8. Стратегія економічного розвитку міста Полтави на період до 2027 року. URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Strategiya-Poltava.pdf>
9. Уварова Г. Ш. Міжнародний туризм: сучасні тенденції і перспективи розвитку. *Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики – 2020* : матеріали міжнародної конференції (березень 2020 р.). Київ : НАУ, 2020.
10. Karyuk V. Advantages of using blockchain technologies in the activity of modern entrepreneurship structures. *Abstracts II International Conference on economics, accounting and finance* (Tallinn, Estonia. November 05, 2021). Available at: <https://conf.senchub.com/index.php/ICEAF/ICEAF-2021/paper/view/317>

AKHMEDOVA O. O. ISSUES OF DEVELOPMENT OF RESORT AND HEALTH ECONOMY AND TOURISM OF POLTAVA REGION: THE ROLE OF THE STATE IN THEIR SOLUTION

The article finds that the development of the resort and tourism sector in the short term will be able to give impetus to the socio-economic growth of the regions and improve their investment image; it is proved that according to its natural resources Poltava region belongs to the regions that have exceptionally favorable conditions for the organization of sanatorium treatment and mass recreation of people; statistics on the number of resorts and sanatoriums of Poltava region and the material base of Poltava regional council for tourism and excursions for 1990, before the proclamation of independence of Ukraine and a preliminary conclusion on further opportunities for tourism and excursions in Poltava region due to its large number of picturesque places, historical monuments, other sights that can attract tourists of the country and abroad; It was found out that as of 2021 Poltava region has a wide resort and tourist infrastructure of the region (sanatoriums, recreational areas) and an extensive network of objects of local and national importance; It is proved that the tourism industry is a strategic vector of development of Poltava region, which has all the prerequisites for intensive tourism development. According to the Program of development of tourism and resorts in Poltava region for 2021–2025, the following directions of development are resulted: rural territories, internal tourism, creation of conditions for effective use of economic potential in cultural heritage, maintenance of activity. for the sake of; it was found out that the lack of funding from the state budget, district, city, budgets of villages, settlements, united territorial communities makes it impossible for rapid and effective development of the sanatorium and tourist sphere of the region; It is proved that

the tourism industry of Poltava region needs financial support from the state and attracting foreign direct investment for the development of its infrastructure and sanatorium.

Key words: *resort-sanatorium and tourist sphere, tourist routes, recreational resources, excursion activity, Poltava region, strategy, development program, investments, state.*